

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

K. de Vries

Wat te denken van de
preekmethode (2. slot)

MEDITATIEF

J. Hagg

Paulus in Olympia?

WANDELEN MET GOD

O. W. Bouwsma

Zachtmoedigheid

LIJF ALLE VOLKEN

W.M. Bakker

Naar school

ACHTERGRONDEN

A.N. Hendriks

Ontvangen van de
Heilige Geest (2)

KUNST

W.L. Meijer

Jezus in de Gouden Eeuw,
Rotterdam

LIED VAN DE WEEK

J. Smelik

Lied 115: Wie op de troon zat
zeide

en verder.,

Lijf de kerken

Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / K. de Vries

1 WAT TE DENKEN VAN DE 6 PREEKMETHODE?(2)

Di is het laatste van vier artikelen over preken en de preekmethode. Kritische vragen lopen uit op een verzoek om te bezien of het analyseren en uitleggen van de tekst weer kan worden teruggezet op de eerste plaats in de methode van preekvoorbereiding.

8 Terugblik

Aanleiding voor deze reeks artikelen vormde allerlei kritiek op gehoorde preken. In reactie daarop pleitten de eerste twee artikelen voor een eerlijk gesprek omdat het niet fair is alle kritiek zomaar op een grote hoop te vegen en op de stoep van 'Kampen' te deponeren. De daar ontwikkelde preekmethode moet op haar eigen waarde en inhoud beoordeeld worden. Na een weergave van het preekvoorbereidingsschema en enkele hoofdzaken uit de brochure *Preken en horen* met achtergrondinformatie is in het derde artikel een begin gemaakt met meningsvorming. Als winst is onder meer aan te merken dat in het preekvoorbereidingsschema meer expliciet dan voorheen elemen-

ten zijn opgenomen die moeten voorkómen dat preken abstract en onpersoonlijk blijven en over de hoofden heengaan. De kritische vragen hangen samen met de woorden 'te vroeg' en 'te laat'. Bij het kijken naar de tekst komen te vroeg de persoon van de prediker en de inbreng van de hoorder ter sprake. Daarmee samenhangend komen te laat de analyse en uitleg van de tekst aan bod. Ook is gevraagd of op de achtergrond van deze methode niet teveel invloed bespeurbaar is van moderne opvattingen uit de communicatiewetenschap en de homiletiek. Daarbij valt te denken aan de belangrijke plaats die wordt toegekend aan de inbreng van de prediker die een Woord op afstand dichtbij moet brengen en actueel moet maken. En aan

de inbreng van de hoorder die meebepaalt wat (voor hem) relevant en actueel is. Daardoor dreigt de zeggingskracht van Gods Woord te worden teruggedreven tot binnen de grenzen van de beperkte menselijke belevingswereld.

Mijn vraag is: ontwikkelen de eerbiedige hoorder en de bescheiden boodschapper zich in dit preekvoorbereidingsschema niet teveel in de richting van gesprekspartners die een aanzienlijke invloed uitoefenen op de koers en inhoud van de preek? En zal de preek zelf daarvoor op den duur niet teveel het karakter krijgen van een *gesprek over* in plaats van *verkondiging van* Gods Woord? In dit laatste artikel worden nog enkele vragen

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
PROF. DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DRS. B. BOS,
DRS. A.L. Th. DE BRUIJNE,
DRS. I.D. HAARMA, DRS. P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
DRS A.S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Meulenbeldlaan 159, 7602 XK Almelo, tel. 0546-870843. E-mail: reformatie@wxs.nl

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Media bv, Bedum. Technische Realisatie: Scholma Druk bv, Bedum.

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636. Fax: 050 - 3012732 (o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENT:

f 92,50 per jaar. Studenten f 77,- per jaar (binnenland), f 179,- per jaar (buitenland, zeepost). Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende jaar te geschieden.

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

aan de orde gesteld. Het geheel mondt uit in een verzoek.

Herkenning

In de preekmethode wordt veel aandacht gevraagd voor de herkenning die de hoorder moet (kunnen) hebben bij het luisteren naar een preek. In het gunstigste geval voelt hij zich aangesproken in zijn eigen situatie doordat de preek zijn belevingswereld, zijn weerstanden en blokkades raakt. Wat is de functie van herkenning? Het besef dat het over jou en jouw leven gaat. Dat is zeker waardevol. Maar het sterke accent dat hierop vooral in de brochure wordt gelegd, zou ertoe kunnen leiden dat in preken veel ruimte wordt gegeven aan passages die pogen de belevingswereld van de hoorder weer te geven. Hoewel het streven naar herkenbaarheid op zichzelf genomen noodzakelijk is, zitten daaraan ook kanten die reden geven om op dit punt terughoudend te zijn. Het streven naar herkenbaarheid heeft maar een betrekkelijk nut en kan soms zelfs een averechts effect oproepen.

Herkenning helpt niet verder

In de eerste plaats: wanneer de hoorder zich in jouw preek herkent, voelt hij zich aangesproken, maar inhoudelijk heb je daarmee nog niets bereikt. Herkenning op zich helpt niet verder. Vanuit de herkenning moet je iets zien te bereiken. Het preekvoorbereidingsschema laat dat ook heel duidelijk zien. Het formuleren van de doelstelling wordt immers zo geformuleerd: 'Gezien de tekst en gelet op de hoorders zou ik met mijn preek willen bereiken dat de hoorders...' Toch is wél het de bedoeling om in die doelstelling en uiteraard ook in de uiteindelijke preek die situatie van de hoorders op een

herkenbare manier ter sprake te brengen. Onduidelijk blijft voor mij hoe breedvoerig dat in de visie van de docenten in Kampen dient te gebeuren. Gezien de sterke nadruk in de brochure op dat element van herkenning lijkt het er echter op dat die herkenning in de preek ook een (ondergeschikt) doel in zichzelf is. Als het zo sterk wordt aangezet, lok je dan niet uit dat er lange passages in preken worden gewijd aan het beschrijven van hoe mensen dingen beleven? Dat kan een zeker nut hebben, maar het kan ook gauw te lang gaan duren. Dan werkt het eerder vermoeiend of benauwend dan bevrijdend en brengt het mensen dus niet verder.

Amateur-psychologie

Bovendien moet je - *in de tweede plaats* - dan al gauw je toevlucht nemen tot de psychologie. Een beschrijving waarin mensen zich echt kunnen herkennen, gaat namelijk altijd verder dan het weergeven van feiten en gedragingen van mensen. Melden dat jongeren wel eens naar de kroeg gaan en dat ouderen het verenigingsleven wel eens verzuimen, geeft namelijk nog helemaal geen herkenning. Jongeren beginnen pas herkenning te ervaren wanneer de preek onder woorden brengt waarom ze graag naar de kroeg gaan, hoe ze zich daar voelen en waar ze dan al of niet rekening mee houden. En de ouderen die de vereniging niet bezoeken, voelen zich pas begrepen als de predikant ook weet te verwoorden waarom ze dat niet doen. Preken moeten in voorbeelden als deze inderdaad proberen af te steken naar dat diepere niveau. Maar we moeten ons ervan bewust zijn dat dat een riskante onderneming is. Want herkenning bieden vraagt om inlevingsvermogen en psychologisch inzicht. De één heeft daar meer

aanleg voor dan de ander. In feite gaat de prediker vertellen *hoe hij naar mensen kijkt*. Als dat lukt, kan dat heel aardig zijn. Maar als het niet lukt, wordt het omgekeerde bereikt van wat je wilt bereiken: je geeft de mensen nog veel sterker het gevoel: 'Dit gaat **even** niet over mij maar over een ander'. Hoe uitvoeriger en **gedetailleerder**, dergelijke passages in een preek uitvallen, hoe groter dit gevaar wordt. Alleen al omdat mensen nri eenmaal heel verschillend zijn.

Daarbij denk ik nog niet eens aan de vraag, van luisteraars die soms heel terecht kan zijn: 'Dominee, was dat nou Schriftuitleg of amateur-psychologie?' Ook dat zijn redenen om een zekere terughoudendheid in actie te nemen bij het noodzakelijke streven naar herkenbaarheid.

Mensen tentoonstellen

In de derde plaats kun je bij dat streven naar herkenbaarheid nog op een andere manier brokken maken. De preek kan zo invloend en gedetailleerd beschrijven hoe mensen zich voelen, dat mensen inderdaad denken: 'Dit gaat over mij' (of de variant: 'dit gaat over die en die' maar dat laat ik nu rusten).

Toch is lang niet iedereen **blij** met die herkenning. Het kan immers **ook** te dichtbij komen. Een kerkzaal is lang niet **voor** iedereen een veilige omgeving. Je zit tussen allerlei mensen die **je** niet persoonlijk kent. Als de predikant jouw leven begint te schetsen kun je het erg benauwd krijgen. Stel je voor dat je je niet goed kunt houden? Je kunt niet weglopen. Je kunt je ook niet verweren door iets terug te zeggen. Als predikant kun je vanaf de kansel zelden goed zien hoe je hoorders reageren. En op het moment dat er wel een (heftige) reactie zichtbaar wordt, hen je

waarschijnlijk **al** te ver gegaan. Onbedoeld kun je mensen het gevoel hebben gegeven dat ze geestelijk zijn uitgekleeft midden in een zaal vol mensen. Dat heet exhibitionisme: mensen voelen zich tentoongesteld, in hun hemd en te kijk gezet. Dat **dit** geen theoretisch gevaar is weet ik uit eigen ervaring: op dit gebied ben ik als predikant ook wel eens in de **fout** gegaan.

Subtiel en terughoudend

In de vierde plaats: het geeft te denken dat terwijl wij vandaag geneigd zijn om in de preek best diep in te gaan op de persoonlijkheid van de hoorder, dit in de bijbel veel beperkter gebeurt. Weliswaar verswoorden vooral de Psalmen diepe menselijke emoties, maar daarbij betreft het vaak anonieme schrijvers van wie de exacte omstandigheden en **karaktertrekken** doorgaans onbekend zijn. Het is verleidelijk voor predikanten om een uitgewerkte karakterschetsen te geven van mensen als David, Saul, Petrus, Thomas en vele anderen. De bijbel levert daarvoor **ook** wel enige gegevens. Maar toch blijft dat heel summier. Moet liet herkenbaar tekenen van mensen en hun belevingswereld daarom ook niet met een zekere terughoudendheid gebeuren?

Vervreemding bemoeilijkt aansluiting

In de vijfde plaats: het evangelie is **niet** naar de mens. Onze cultuur daarentegen stelt **wel** de individuele mens in het centrum. Dat brengt een spanningsveld in **ons** bestaan dat ertoe leidt dat Gods Woord soms nauwelijks aansluiting meer vindt op onze belevingswereld. Je kunt dus wel als cis stellen dat een preek herkenning moet bieden. Maar is die **cis** **wel** altijd reëel? Regelmatig

krijgen mensen bij een preek het gevoel: 'Deze preek sluit niet aan op mijn leven.' Ligt dat aan de preek? Soms wel. Maar soms moet je dan ook eerlijk zeggen: 'Het ligt aan mijzelf want mijn leefwereld sluit nauwelijks meer aan op een leven met de Here'. Wij mensen zijn van nature zozeer vervreemd van de Here dat zijn Woord weinig aanknopingspunten meer **bij** ons heeft. Er is niet altijd een kanaal waarlangs Gods Woord soepel **en** geleidelijk binnen kan komen. Dan breekt het ons bestaan binnen als een donderslag bij heldere hemel of een bliksemstraal in de nacht.

Wat heeft een mens nodig?

In de zesde plaats: Waar verlangen mensen naar? Naar een stuk herkenning? Dat **kan**. Toch is dat geen maatstaf. Belangrijker is een andere vraag: wat hebben mensen nodig? Geestelijke voedsel. Het streven naar herkenbaarheid is in dat geven van voeding functioneel, omdat en voorzover het mensen motiveert om inderdaad het voedsel van Gods Woord lot zich te nemen. Waardoor wordt ons geloof gevoed? Niet door wat wij in en rond onszelf herkennen maar door wat wij van ver buiten en hoven onszelf vandaan ontvangen.

Waar je als mens vooral wat aan hebben is dat het Woord van de Here jou uitilt boven jezelf en de bekrompen, benauwde, zondige wereld waarin jij dagelijks leeft. Zodat je blik verbreed wordt en je de grote ruimte en de geweldige perspectieven weer mag zien die de Here ons in zijn Woord biedt. Natuurlijk, de hoorder moet in beeld komen met zijn dagelijks peploeter in het aardse beslaan. Maar dan wel met het **doel** dat hij zo gauw mogelijk uit die beperktheid wordt weggehaald om eens een tijd lang te

mogen kijken naar die heel andere dimensie die de Here aan zijn leven geeft. Het is toch wel erg fijn om gezeten aan de voeten van de Here Jezus op een gegeven moment jezelf even helemaal te mogen vergeten.

Samengevat: het streven naar herkenbaarheid in de preek is wettig en noodzakelijk als her maar met terughoudendheid wordt toegepast en geen dominante plaats in de preek gaat innemen. Vermoedelijk wordt dat in Kampen ook wel erkend. Maar die terughoudendheid zou zich m.i. moeten vertalen in een minder vooraanstaande plaats binnen het preekvoorbereidingsschema voor de inbreng van de hoorder

Pendelbeweging

Al met al maakt de vernieuwde preekmethode in deze artikelen heel wat kritische vragen los. Daardoor kan de indruk ontstaan dat er nauwelijks een positief woord aan gewijd kan worden. Toch is dat niet waar.

Misschien zou je kunnen zeggen dat er tweërlei uitwerking denkbaar is. Een gunstige op de oudere predikanten en een ongunstige op de jongere. Het pleidooi voor andere accenten en de methodische bezinning daarop lijkt nuttig zijn voor ons als 'oudere' (?) predikanten. Daarmee bedoel ik de predikanten van zeg maar vóór het tijdperk 'De Ruijter'. Wij zullen onder ogen moeten zien dat een nieuwe tijd ook vraagt om nieuwe accenten. Alles conserveren betekent op de lange duur de dood in de pot. Ik denk dat de oudere predikanten heel wat tegenkomen in deze vernieuwde visie waarmee zij hun winst kunnen doen. En zo' n vernieuwingsproces heeft natuurlijk alleen effect wanneer de nieuwe accenten wordt benadrukt. Wat dat betreft valt er iets te signaleren van een pendelbeweging. Vroeger was het om zo te zeggen

'de tekst voor en na'. Nu zwaait de slinger naar de kant van de hoorder. En zo' n slingerbeweging vertoont in een bepaalde fase altijd de neiging om door te slaan. Rij oudere predikanten is dat niet zo' n ramp want die zullen hun preekmethode waarvan de exegese de basis vormt niet snel ontrouw worden. Maar aankomende predikanten hebben die basis niet op dezelfde manier. Daarom valt te vrezen dat een doorslaan van de slinger richting hoorder in hun preekwerk eerder een schadelijke uitwerking kan krijgen. Zij zijn immers al opgegroeid in een tijd en cultuur die sterk mensgericht is. Is het voor de jongens in Kampen wel zo nodig als voor de wat oudere predikanten dat er flink op het aambeeld van aandacht voor de hoorder en je eigen rol als predikant wordt getimmerd? Die sfeer ademen de jongeren toch al in ruime mate in? De vraag is of zij niet veel meer gebaat zijn bij een preekmethode die consequent begint bij analyse en uitleg van de tekst als basis van het verdere preekproces. Daarmee ga je wel tegen de mode en de trends van je tijd in. Maar is dat niet één van de taken van de kerk? Eerst kind van God zijn, dan kind van je tijd, en daarom waar nodig tegen de trends van je tijd ingaan. Overigens, is die trend van gerichtheid op de mens en zijn ervaring al niet aan het voorbijgaan? Af en toe vang je signalen op die erop wijzen dat de jongste generatie vooral vraagt om stevige preken die laten zien waar het volgens Gods Woord op staat. Als die signalen kloppen, dan kan het pleidooi voor herkenning van de hoorder in de preek wel eens achter de ontwikkelingen aanlopen.

Verzoek

Daarmee lopen deze artikelen uit op een verzoek. Zouden de docenten homiletiek

in Kampen willen overwegen of een herschikking van de elementen in het huidige preekvoorbereidingsschema mogelijk is? Waarbij de winst van verschillende elementen zoals die er nu ligt gchandhaafd blijft terwijl de elementen zelf op een andere plek worden gezet. De exegetische analyse zou misschien meteen na de tekstkeus kunnen staan, als afzonderlijk onderdeel op een vooraanstaande plaats. Gevolgd door de homiletische bezinning waarbinnen wellicht ook voor de 'analogia fidei' een plek zou kunnen worden ingeruimd. Voor de duidelijkheid wordt de bedoeling hieronder in schema gezet, wat overigens niet meer om het lijf heeft dan dat het de elementen uit het bestaande preekvoorbereidingsschema in een andere manier volgorde zetten.

A Tekstkeus

R Exegetische analyse

C Homiletische bezinning

1. persoonlijke ineditatie
2. pastorale reflectie
3. analogia fidei

D Doelstelling

E Homiletische verwerking

4. structuur
5. schets
6. verificatie
7. vormgeving

Terugkeer naar uitleg-toepassing-schema?

De vraag ligt natuurlijk voor de hand of dit niet een terugkeer betekent naar het oude schema uitleggen – 'toepassen'. Het tweede artikel in deze reeks vat de bezwaren samen die in de brochure **Preken en horen** tegen dit schema zijn ingebracht. Moeten we naar dit schema terug?

Inderdaad betekent bovenstaand pleidooi tot op zekere hoogte een terugkeren naar deze methode. 'Tot op zekere hoogte', want het moet duidelijk zijn wat wel en wat niet wordt bepleit,

De bedoeling is niet dat de *pre-*ken volgens dit schema worden opgebouwd. Want op homiletische gronden zijn allerlei andere preekvormen denkbaar.

De bedoeling is *wél* dat in de *preekvoorbereiding* op principiële gronden de volgorde van uitleggen en toepassen als regel wordt aangehouden.

De bedoeling is *niet*: *objectieve* uitleg en *subjectieve* toepassing. Want inderdaad kan een kind van God het Woord van zijn Vader onmogelijk beschouwen als een object buiten zichzelf.

Maar wat *wél* kan is in termen van eerbiedige omgang met God streven naar een ontvankelijke luisterhouding. Methodisch geef je daarbij alle voorrang aan wat de Here in zijn Woord tot de gemeente zegt door eerst royaal tijd te besteden aan zorgvuldig lezen, vertalen, analyseren en uitleggen van de tekst in haar directe en indirecte verbanden. Daarbij kunnen anderen je in de uitwisseling van ontdekkingen helpen en je inzicht in de tekst verdiepen, verbreden of corrigeren met wat zij al eerder hebben ontdekt en opgeschreven. Bovendien mag je er ook op vertrouwen dat het Woord van God zijn eigen kracht en doorzichtigheid heeft.

Pleidooi voor 'uitleggen en toepassen'

Uit bovenstaand pleidooi spreekt dus een minder afwijzende houding ten opzichte van het schema 'uitleggen en toepassen' dan in de brochure. Deze eeuwenoude manier van omgaan met de tekst in de preekvoorbereiding is m.i. nog steeds bruikbaar. De argumenten die worden gebruikt in de kritiek op het schema, overtuigen mij niet.

In de *eerste plaats* richt zich de kritiek m.i. op een *bepaalde manier van omgaan* met dit schema, waarbij gedaan wordt alsof

het Woord van God een op zichzelf slaande grootheid is, wat zomaar kan leiden tot een objectivistische omgang met de Schrift. Dat laatste is inderdaad verwerpelijk. Maar het schema kan ook best op een andere manier gehanteerd kan worden. Objectiveren van de Schrift is niet een noodzakelijke consequentie van het schema zelf.

In de *tweede plaats* wordt als kritiek tegen het schema ingebracht dat het *zou* moeten op de gedachte dat een onbevooroordeelde uitleg mogelijk is. Ik vraag me echter af of je die gedachte persé in zo'n schema moet inlezen. Geen mens is onbevooroordeeld. Een kind van God al helemaal niet omdat hij gelooft. In de Schriften de stem van zijn hemelse Vader te vernemen. Maar ook wie zich bewust is van zijn vooroordelen en alle bagage die hij meezeult, kan nog wel proberen zo eerlijk en eerbiedig mogelijk een tekst uit te leggen en toe te passen. Dat dit nooit geheel zonder vooringenomenheid zal gaan, is duidelijk. Maar je kunt er wel naar streven. En overigens je eigen vooringenomenheid laten corrigeren door de tekst zelf én de commentaren die anderen hebben geschreven.

In de *derde plaats* wordt als bezwaar naar voren gebracht dat deze methode er in de praktijk toe leidt dat ook de preken zelf vaak een uitleg-toepassing-structuur aannemen. Daardoor zou de preek een tweedeling vertonen waar het juist gaat om de ene op de hoorder gerichte aanspraak. Mijn vraag hierbij is deze: Wat is er eigenlijk mis mee dat die tweedeling in de preek niet geheel verborgen blijft? Natuurlijk moet je mensen aanspreken. Niemand zit te wachten op een dorre theoretische verhandelingen. Het kan ook al te schematisch worden. Maar waarom zou een gedeelte in de preek waarin een gedeelte uit Gods Woord wordt uitgelegd,

per definitie eg gespannen voet staan met op de hoorder gerichte aanspraak?

Alleen de Schrift zelf zet harten in brand

In zeker opzicht kan het ook als een voordeel worden gezien wanneer de mensen in de kerk in de preek iets terugzien van gedeelten waarin wordt expliciet aandacht gevraagd wordt voor de (uitleg van de) tekst en gedeelten waarin de boodschap wordt toegepast. Want het kan mensen helpen om na te gaan waar de predikant zijn boodschap vandaan haalt. Preken die niet zichtbaar voor de mensen verankerd zijn in de tekst, overtuigen al gauw niet meer. Waar de preek als één ononderbroken 'toepassing' overkomt, wordt het verschil tussen 'wat staat er nou' en de inbreng van de predikant diffuus. Bij zo'n preek valt voor de gemeente veel moeilijker te onderscheiden wat nu van de predikant is en wat van de tekst. Van zulke preken kun je ze zich gemakkelijk afmaken als 'zijn hoogstpersoonlijke inptessie'.

Ik besef heel goed dat het naïef is om te denken dat tussen tekst en inbreng van de prediker een waterdichte scheiding valt aan te brengen. Ook de uitleg van de tekst is inbreng van de predikant. Toch wil ik opkomen voor de waarde van bezig-zijn met uitleg van de tekst als dragend element in de preek zelf. Want daarvan gaat voor de hoorder de meeste overtuigingskracht uit.

Het hart van de hoorder komt *alleen* in brand te staan wanneer de Schriften open gaan en wanneer je mag laten zien wat in al de Schriften op Christus betrekking heeft.

Ds. K. de Vries is predikant van de Gereformeerde Kerk te Alphen aan den Rijn

PAULUS IN OLYMPIA?

J. Hagg

'... Maar jij, man van God (...) span je in voor de goede wedloop van het geloof en grijp de prijs van het eeuwige leven!' (1 Timoteüs 6:11-12)

De wereld: een olympisch dorp

Zo leek het toch de afgelopen twee weken. Vierentwintig uur per dag werd de wereld huis-aan-huis bediend vanuit dat 'middenpunt der aarde'. Alles draaide om de verrichtingen van de 10.000 sportieve bewoners van het olympische dorp. Al het andere leek erbij in het niet te vallen. Nu zijn dan de 3300 plakken in 32 disciplines zo'n beetje verdeeld en statistici aller landen maken met trots of schaamte - al naar gelang - de balans op. Concurrenten nemen afscheid van elkaar: 'In Athene zien we elkaar weer!'. En de wereld mag na zestien dagen eindelijk weer verder draaien.... De Olympische Spelen: van jongsafaan heb ik het een heel bijzonder fenomeen gevonden.

Boodschap voor de wereld?

Gevraagd welke boodschap de

Spelen de rest van de wereld brengen antwoordt IOC-voorzitter Samaranch: 'Het belangrijkste van de Olympische Spelen is niet het winnen, maar het deelnemen, zoals het belangrijkste in het leven niet de triomf is, maar de strijd. Niet de overwinning is essentieel, maar de schoonheid van het gevecht. Zo luidt het in de Olympische eed. Is er een betere boodschap denkbaar?'. Tja,denk daar maar eens een poosje over na..... En leg er de werkelijkheid ook maar eens een poosje naast..... Zijn het niet slechts de 'golden boys and girls' die als helden worden ingehaald en een ereplaats in de gedenkboeken krijgen?

Zou Paulus hebben gekeken?

Dat kun je je afvragen. Zou hij ook dagelijks 'tussen zeven en negen' voor het scherm te vinden zijn geweest? Geen idee natuurlijk. Een interessanter vraag dan: was Paulus er live bij in Olympia? Ik lees er niet van in de bijbel. Wel dat hij meermalen op hetzelfde schiereiland, de Peloponnesos, was: in Korinte. Best mogelijk dat hij daar de stad in rep en roer meemaakte rondom eenzelfde soort sport-spektakel: de Isthmische Spelen mochten er ook zijn! En dat hij er actueel over gepreikt heeft, op straat. Hoe dan ook: het is opvallend dat Paulus zich regelmatig van beelden uit het sportersleven bedient.

Het kan haast niet anders of het moet hem geboeid hebben. En waarom ook niet?

meditatief

Kleine Saul langs de lijn?

Ik kan het me goed voorstellen, hoe hij daar als jongen heeft staan kijken bij de sportvelden aan de oevers van de rivier de Cydnus. In de grote romeinse stad Tarsus (in het huidige zuid-Turkije woonde het gezin waarvan hij deel uitmaakte. Verstrooid de joden middenin de grieks-romeinse cultuur, die haar bloeitijd beleefde. En topsport is een belangrijke pijler van deze beschaving. Een echte goeie tarsiaan was je pas als je je als levensdoel stelde Tarsus (en jezelf...) onsterfelijk te maken door te winnen op de Olympische Spelen. Er is niets nieuws onder de zon: dat was ook toen het summum! Met een traditie van al meer dan acht eeuwen. Zozeer centraal in de beleving van de griekse wereld dat ze er vanaf 776 v.Chr. hun hele tijdrekening op baseerden.

Taboe....

'Nee, Saul, niet voor jou'. Zoiets zal van zijn vader te horen hebben gekregen. En ook waarom: het hele sportgebeuren was vergeven van heidense rituelen, waaraan je geacht werd mee te doen. De Olympiër Zeus was de schutpatroon van de Olympische Spelen. En de honderdduizenden die toe waren gestroomd om het hardlopen te zien, het discus- en speerwerpen, de worstelen bokswedstrijden, de vijfkamp en de wagenrennen, juichten bij het uitdelen van de lauwerkransen en gingen vervolgens vrolijk aan de massale offermaaltijden.

En A.D. 2000?

Er is het een en ander veranderd. Wij tellen onze jaren naar de **geboorte** van Jezus Christus. En ze deden mee: Mia Audina, Stefan Aartsen en heel **wat** andere wereld-sporters die ei. heel open over zijn dat zij hun leven **willen** bouwen **op** de Rots die **Christus** heet. Er worden (sport)bijbels uitgedeeld, al dan niet op CD-Rolti. **Ik** weet het: afgoden zijn es **nog** genoeg. Ze verschijnen hooguit **in een** andere **vermomming**. En toch: temidden van dit alles is in zijn mensen Christus tegenwoordig. Gods Goede Nieuws **van** redding **voor** verloren mensen klinkt **ook** daar. En je zult toch **maar** van niets weten **en** ook in j^ouw leven begint het te resoneren: 'Weet je wel dat God jou gemaakt heeft en dat Hij het te **zeggen** wil hebben **in je** leven? Weet je wel dat er echi iets is dat **nóg** belangrijker is om je voor in te zetten **dan** onze sportieve top-prestaties: de goede wedloop van het geloof.... En er **is** een prijs te bemachtigen die **oneindig** veel meer waarde heeft dan een olympische medaille: het **eeuwige** leven....'

Soms komt van het één het ander

Of het **nu** op de Areopagus is of in **Sydney**. In de catacomben van de Europa-cup-stadions of langs de lijn waar u en ik misschien geregeld staan. Er is **nog** heel war goud **uit** te delen.

'Meer dan overwinnaars' - het Nieuwe Testament (uit Het Boek) met levensverhalen van internationale (top)sporters, 1998.

Ds. J. Hagg is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid

Radiokerkdienst - Op D.V. 8 oktober a.s. (17.00 uur) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk te Zuidhorn. Voorganger in deze dienst zal zijn ds. T.K. van Eerden.

Ommen - Het telefoonnummer van ds. G.E. Geerd te Ommen is: 0529-463484

Rnerakker - Beroepen (i.c.m. Nijega-Opeinde): J. H. Tempelman te Nijega-Opeinde.

Hardenberg - Beroepbaar gesteld door de classis Amersfoort: R.P. Heij, Singelberg 24. 7772 DA Hardenberg, tel. 0523-265785

Groningen - Het vertrek van ds. H. Venema naar Jakarta i.v.m. zijn uitzending als leendocent naar de Theol. Hogeschool "Setia" is vastgesteld op 10 oktober.

Capelle aan den IJssel-Noord - Scriba J.W. Wisselink tel. 010 4500108
c-mail wisselink@feb.eur.nl.
Telefoon en c-mail van de predikant ds. R. ter Beek: privé: 010 4504006
studeerkamer/fax: 010 4506687
e-mail beek.rter@freeler.nl

uit de kerken

Beroepbaar

Kandidaten:

M.F. Verhoeff, Heemskerckstraat 91, 8023 VJ Zwolle, 038-4541238
J.H. Soepenberg, Pinksterbloem 1, 8265 LE Kampen. 038-3331055
R.P. Heij, Singelberg 24, 7772, DA Hardenberg, 0523-265785
H. Hoksbergen, Brechtje Spiegelerf 23, 3813 NL Amersfoort, 033-4805566

Predikanten:

R. Blok, bereikbaar via 06-21277713
J. de Wolf, Mignonpad 22, 3816 ET Amersfoort, 033-4728793
P.F. Lameris, Curiestraat 42, 7909 RT Hoogeveen, 0528-233481
A. Scheringa, Sluisstraat 7, 4251 AV Werkendam, 0183-500488

Nieuwe opgaven en wijzigingen:
H. Prins, tel. 0546-870843

In een van de zaligspreekingen prijst Jezus de zachtmoedigen gelukkig, Zij krijgen de aarde (Matth 5:5). Een intigerend woord van Jezus. Waf vult er nu aan zachtmoedigheid te beleven?

Op deze aarde geldt vaak het recht van de sterkste. Of dat van de brutalen, die de halve wereld hebben. Het gaat om macht, zeggenschap, invloed en eer. Zachtmoedige mensen trekken aan het kortste eind. Je zou haast zeggen: Jezus onderkent dat en zegt eigenlijk: stil maar, wacht maar, want straks...! Is de aarde voor jullie. Maar wai heb je dan voor hei hier en nu?

We zullen het allemaal beamen: er is gebrek aan zachtmoedige mensen. Ze kunnen zich niet handhaven. Je kunt assertiviteits-trainingen volgen, maar ik heb nog nooit gehoord van een cursus zachtmoedigheid. Jij wel? Maar Jezus spreekt niet de assertieven zalig, maar de zachtmoedigen. We kijken maar eens in de Schrift om er achter te komen wat voor mensen dat nu zijn, die zachtmoedigen.

In de Bijbel lees je over Mozes, die een zeer zachtmoedig mens wordt genoemd (Num.12:3). De Here Jezus spreekt zo over zichzelf: Ik ben zachtmoedig (Matth. 11:29) en zo is ook zijn komst als koning (Matth.21:5). En later zal Paulus op de Korinthiërs een beroep doen met het oog op de zachtmoedigheid van Christus. Je leest over die mensen in Psalm 37. Zachtmoedigheid wordt gepraktiseerd in de kring van Gods kinderen. Zij vertrouwen

God hun leven toe, omdat ze Hem vertrouwen, ook in tijden van onrecht. Hij zal voor hen in actie komen.

Herkennen we daar iets van in ons eigen leven? Dat betekent afstand doen van jezelf en je *eigen* belangen. Als je kijkt naar Mozes, naar de Here Jezus zie je dat zachtmoedigheid echt niet wil zeggen dat je een slap karakter zou hebben. Maar als ze boos werden ging het hem om de eer van God en niet om hun eigen belang of wat dan ook.

Een woord, gesproken op zijn tijd. Maar ook passend in een cultuur van vandaag? Moet je dan over je heen laten lopen als je onrecht hebt te verduren? Vast en zeker niet, maar dan nog in een geest van zachtmoedigheid. hoewel als je het recht aan je kant hebt, ook vastberaden. Kijk maar naar een Paulus die de stadsbestuurders van Filippi nadrukkelijk op *zijn* rechten wijst: ze brengen hem hoogstpersoonlijk de stad uit.

Zachtmoedigheid... dat krijg je, dat leer je als je God leert kennen in zijn geduld, zijn mildheid, zijn goedheid en al die goddelijke 'eigenschappen' meer. Want wat het dan tenslotte waard is om bevochten te worden is de eer en goede Naam van onze God en van de Here Jezus Christus, van

Gods Geest. En niet dat van jezelf. God komt voor jou op: Hij oordeelt rechtvaardig (1 Petr. 2:23).

Het gaat erom dat zachtmoedige mensen niet een speciale categorie vormen. Het zijn geen andere mensen dan de armen van geest of de treurenden. Het gaat de Here Jezus erom hoe je als kind van God in deze wereld staat. Hoe je leeft met je hemelse Vader. En als het dan gaat om wat blijvend is, is het dat leven met de Here. Alles gaat voorbij, schrijft Johannes: de wereld en haar begeren, het eigenbelang, het recht van de grootste mond en de meeste macht. Dat mag je nu al weten en zo kun je hier en nu Gods zegeningen tellen.

Wat *telt* is dat Christus alles voor ons bevochten heeft wat er te bevechten viel. Hij zette het spoor uit: nederig en zachtmoedig. Hij zegt erbij: "Leer van Mij" (Matth. 11:29). Willen we dat deel van Christus volgen ook? Je last ligt bij de Here Jezus. Je kunt en mag verder op zijn weg, in geloof en in vertrouwen.

Wij hoeven het hier niet te maken of te breken. God maakt het voor zijn kinderen klaar (als in de slaap, zegt Ps.127). Wie die zachtmoedigheid van de Here Jezus weerkaatst, weerspiegelt ook zijn heerlijkheid (2 Kor.3:18).

Te feliciteren zijn de zachtmoedige mensen. Zij krijgen de aarde.

Ds. O.W. Bouwsma is predikant van de Gereformeerde Kerk te Gouda

m —

Uit alle volken

"Bent u nu in de school?" Ik kijk de gedrongen gestalte naast me verbaasd aan. Zojuist heb ik Amin de hand geschud en gehoord dat hij met zijn gezin de afgelopen week zijn intrek in het AZC heeft genomen. Ze waren gewend naar de kerk te gaan en hebben meteen geïnformeerd hoe ze daar konden komen. Keurig op tijd stonden ze te wachten. Voorin de auto heeft Amin plaats genomen. Achterin zitten, dicht op elkaar gepakt, zwijgend zijn vrouw en drie kinderen.

De laatsten moeten in het asielzoekerscentrum naar school. Voor de slimme vader is het, alle taalbarrières ten spijt, duidelijk dat het om openbaar onderwijs gaat. Hij heeft ook vernomen dat er verderop een christelijke basisschool is. Daar horen zijn kinderen thuis. Geen twijfel aan. En daarom zijn vraag: "Bent u van de school?" Ik schud m'n hoofd, maar kan Amin geruststellen. In de kerk zullen wel mensen "van de school" zijn. We kunnen rustig doorrijden.

Na de dienst loopt Amin zenuwachtig achter me aan. Ik heb inmiddels uitgekeken naar de directeur van de school, maar kan hem in de menigte niet zo snel ontdekken. Met de toezegging dat ik de man zal bellen, neemt Amin voorlopig genoegen. "De school op het centrum is niet goed voor mijn kinderen. Het is belangrijk dat ze in een christelijke omgeving opgroeien", zegt hij, voor het geval ik nog niet genoeg van de ernst van de situatie doordrongen zou zijn.

"Mijn kinderen moeten elke dag

van de Heere God horen en liedjes van de Bijbel leren. In Irak gingen ze ook naar een christelijke school", begrijp ik uit zijn halfbakken Engels. Het is de vader ernst en ik besef dat ik mijn toezegging niet onnodig moet uitstellen. Elke dag wachten lijkt hem één te veel.

Het hoofd van de school is een aardige man, die al snel laat blijken dat de leerlingen wel hem betreft welkom zijn. Hij kan echter niet alleen beslissen, weet niet wat de mogelijkheden en obstakels zijn en moet zijn bestuur en personeel raadplegen. Het zal zeker geen kwestie van dagen zijn, eerder van weken. De vraag moet zorgvuldig bekeken worden. Vandaar.

Drie weken later is de haalbaarheid helder. De school van het AZC heeft flink tegengesputterd en betoogd dat de lessen op het centrum speciaal zijn toegespitst op kinderen die het Nederlands nog niet goed beheersen. Bovendien zou het niet goed zijn liet Irakese drietal uit zijn sociale omgeving te halen. Bezwaren te over. Ze worden eerlijk aan Amin en zijn vrouw voorgelegd. Met alle minpunten kunnen ze leven, als de kinderen maar christelijk onderwijs krijgen.

De directeur van de gereformeerde basisschool doet intussen zijn best om, behalve dagelijks vervoer, bijlessen in taal aan de kinderen te kunnen aanbieden. Hier en der worden vrijwilligers opgetrommeld. Aan het eind van de lange weg komt het bestuur in

beeld. Op een avond breng ik de ongeduldige ouders met hun kinderen en een bevriende tolk naar school, waar de voorzitter en secretaris al met een Engels woordenboek naast hun koffiemok zitten te wachten.

Zo gebrekkig als Amins Engels is, zo vlot geeft hij in het Arabisch antwoord op de vragen die in zijn moedertaal voor hem worden omgezet. Zijn overtuiging dwingt respect af en het bestuur zet de schooldeuren graag voor de kinderen open. "Ik heb er vannacht slecht van geslapen", vertrouwt de stille moeder me na afloop van het gesprek toe. "Ik was bang dat de kinderen niet toegelaten zouden worden, en wat dan? Maar de Beere heeft ons gebed verhoord." Haar man knikt. Ook in de stemmen van de Arabisch sprekende kinderen klinkt enthousiasme door. Huppelend geven ze er blijk van hun nieuwe school wel te zien zitten. Een paar weken later breng ik hen na kerktijd terug naar het AZC. Ik vraag aan Amin hoe het de kinderen op school vergaat. Hij begrijpt me niet meteen, maar op de achterbank hoor ik uit twee kindermonden: "Goed!", waarna de vraag in het Arabisch voor vader wordt vertaald. In begrijpelijk Nederlands -de grammatika is van later zorg- vertelt Gabriël, de oudste, waar hij in de klas mee bezig is. De juf heeft verteld over Petrus die op het water liep, en met rekenen moest hij de tafel van acht leren. Met de taal gaat het al heel aardig. Gabriël grijnst. Hij zal het z'n ouders ook nog wel eens leren.

ONTVANGEN VAN DE HEILIGE GEEST (II)

A.N. Hendriks

achtergronden

Wij staan stil bij het werk van de Heilige Geest bij de komst van onze Verlosser in de wereld. In een vorig artikel zagen wij hoezeer er de eeuwen door strijd is geweest rond wat de Apostolische Geloofsbelijdenis zegt over de ontvingenis van de Heilige Geest en de geboorte uit de maagd Maria. Wij sagen ook hoe de kerk tot het "ontvangen van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria" kwam en hoe zij na verloop van tijd al nauwkeuriger over het grote geheimenis van de vleeswording van hef Woord is gaan spreken. Nu willen wij aandacht geven aan hef getuigenis van hef Nieuwe Testament. Op welke Schriftplaatsen gaaf wat het Apostolicum belijdt, terug? Wat wordf daar precies ons verkondigd? En waarom is dit getuigenis slechts tot enkele gedeelten beperkt?

Het gefuigenis van Lukas 1:26-35

Het is niet te ontkennen dat wat in het Apostolicum beleden wordt, rust op een vrij beperkt getuigenis. Er kunnen hiervoor slechts twee Schriftgedeelten genoemd worden. Allereerst gaat het dan om wat ons verhaald wordt door Lukas over de aankondiging van Jezus' geboorte aan Maria door de engel Gabriël. Maria was reeds 'ondertrouwd' met Jozef, door een huwelijkscontract met hem verbonden, maar nog niet met Jozef gehuwd. Krachtens deze ondertrouw kon zij al Jozefs vrouw worden genoemd. hetgeen de engel die later aan Jozef verschijnt, ook doet (vgl. Mat. 1:20).

Tegen deze achtergrond valt het op dat Lukas Maria in vers 27 bij ons introduceert niet met het woord 'vrouw' (*gunè*), maar tot

twee keer toe met een woord (*parthenos*), dat in de regel een meisje aanduidt dat nog maagd is. De evangelist vraagt er zo onze attentie voor dat het wel ging om een vrouw die al aan een man verbonden was, maar die nog geen echtelijke samenleving met die man kende (vgl. vers 34). De Maria tot wie Gabriël gezonden wordt, is inderdaad de maagd Maria!

Dat de Here grote dingen aan deze Maria gaat doen, blijkt al meteen uit de woordcij waarmee de engel haar begroet. Zij is de 'begenadigde': Hij deelt op een bijzondere manier in Gods vergevende gunst, doordat zij de moeder van een heel bijzonder Kind zal worden. Tegelijk is zij ook 'de gezegende onder de vrouwen'. De Nicuwc Vertaling heeft deze woorden niet, maar op grond van de handschriften

mogen wij ervan uitgaan, dat ook deze woorden uit de mond van Gabriël geklonken hebben. Zij getuigen dat Maria tot een typisch vrouwelijke taak wordt geroepen: het dragen en baren van een kind. Ze spreken er ook van dat haar Kind een heel bijzonder kind zal zijn. Juist in het dragen en baren van dit Kind is zij door de Here bevoorrecht onder de andere vrouwen. God verwaardigt haar tot een unieke moedertaak!

Ook de verzekering "de Here is met u" is veelzeggend. Want het is de verzekering die wij zo vaak in het Oude Testament horen, wanneer mensen tot een bijzondere taak worden geroepen (vgl. bijv. Joz. 1:9; Richt. 6:12). Nu Maria tot een uitzonderlijke moedertaak wordt geroepen, mag zij zich verzekerd weten van Gods helpende nabijheid.

Heel de groet van Gabriël preludeert op het geheimenis dat hij Maria aanstonds zal openbaren. Daarin wordt Maria al verkondigd welke grote dingen de Machtige aan haar zal doen.

Na de groet komt de engel tot zijn eigenlijke boodschap: "En zie, *gij zult zwanger worden en een zoon baren...*" en spreekt hij over de grootheid van haar Kind. Wanneer Maria daarop vraagt hoe dit geschieden zal zonder toedoen van een man, onthult Gabriël haar het grote geheimenis. Daarbij valt de nadruk op wat de Heilige Geest aan haar zal doen. Haar zwangerschap zal geheel het wonder zijn van Gods Geest! Die Geest zal over haar komen.

In het Grieks staat 'Heilige Geest' zonder lidwoord, wat erop wijst dat het hier gaat om de Heilige Geest naar zijn werking of kracht¹. De woorden die de engel zegt, herinneren aan wat wij in het Oude Testament lezen met betrekking tot de Heilige Geest. Hij 'komt over' de boden van Saul (1 Sam. 19:20), Azarja (2 Kron. 15:1), Otniël (Richt. 3:10), Jefta (Richt. 11:29).

Er is sprake van een onder het beslag van de Geest komen met het oog op een bepaalde dienst. Daaraan zullen wij ook bij Maria moeten denken. De Heilige Geest komt over haar om haar tot een uniek moederschap in staat te stellen. Voor dat moederschap mag zij rekenen op de krachtige werking van Gods Geest!

Dit wordt door de engel ook nog in andere bewoordingen haar verkondigd²: "*en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduw*". Zoals de wolk van de heerlijkheid des HEREN neerdaalde en de tabernakel bedekte (vgl. Ex. 40:35), zo zal de kracht van de Allerhoogste Maria overdekken. Het woordje 'kracht' is hier aanduiding voor de Heilige Geest in zijn krachtige werking (vgl. Hand. 1:8). De engel wil Maria verkondigen dat zij zwanger zal worden en een bijzonder Kind zal baren doordat *de Geest van God* een almachtige werking op haar zal uitoefenen³.

Uit het Oude Testament kon Maria weten, dat de Heilige Geest de Schepper van het leven is (vgl. Job 27:3; Ps. 104:30). Door deze Schepper-Geest en zijn levendmakende kracht zal zij zwanger worden en een bijzonder Kind baren.

In wat Gabriël er nog aan toevoegt (vers 35b), grijpt hij terug op wat hij eerder zei over de grootheid van het Kind (vers 32). Juist omdat het Kind op zo bijzondere manier ontvangen en

geboren wordt, zal het *Zoon Gods* genoemd worden. De Nieuwe Vertaling spreekt van "*het heilige, dat verwekt wordt*". Deze weergave van de Griekse tekst is minder juist. Het gaat niet over de verwekking, maar over de baring of de geboorte⁴. Wij kunnen dan ook beter vertalen: "Daarom ook zal het heilige dat *geboren wordt*, Gods Zoon genoemd worden". Het Kind dat geboren wordt, is heilig, *omdat* het is voortgebracht door de kracht van Gods Geest. Het wordt geboren als 'het heilige'. "Heilig zal deze Geborene zijn, omdat Hij van God komt..."⁵. Daarom zal dit Kind ook Gods Zoon genoemd worden. De mensen zullen zijn hoge afkomst en persoon eren, zij zullen beseffen dat Hij meer is dan een mens. De belofte die de engel verkondigt, is "dat deze heiligheid en dit zoonschap *erkenning* zullen vinden onder de mensen: zo zal men Hem gaan benoemen!"⁶.

Het getuigenis van Matteüs 1:18-23

De belijdenis "ontvangen van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria" gaat ook terug op wat Matteüs ons verhaalt over de verschijning van de engel aan Jozef. Matteüs vertelt wat Jozef van plan was, toen bleek dat Maria zwanger was 'uit de Heilige Geest'. Vaak vergeet men dit '*uit de Heilige Geest*' en tekent men verwarring van Jozef, toen hij gewaar werd dat zijn ongetrouwde vrouw een kindje verwachtte. En dat leidt dan tot de gedachte dat Jozef Maria wilde verlaten wegens ontrouw en onreinheid.

Maar J. van Bruggen heeft terecht aandacht gevraagd voor het woord *heurethè* in vers 18: Men *bevond* dat Maria zwanger was uit de Heilige Geest⁷. Hoe men dat in de kring rond Maria wist, vertelt de evangelist niet.

Maar waarom zouden wij ervan uitgaan dat Maria gezwegen heeft over wat Gabriël haar had gezegd?

Is het aannemelijk dat de profetische woorden van de oude Elisabeth en haar begroeting ('de moeder van mijn Heer') en de reden van het verblijf van Maria in haar huis (drie maanden lang!) aan Jozef onbekend zijn gebleven? Hoe het ook geweest is, in de kring rond Maria wist men van het grote geheimenis: men *bevond* dat zij zwanger was *uit de Heilige Geest*. En juist deze bevinding bracht de rechtvaardige Jozef in moeite. "Het lijkt Jozef ongerijmd, de huwelijkssamenleving met Maria nog te voltrekken nu zij door de Heilige Geest blijkbaar is afgezonderd voor een andere taak. Hij wil haar vrijgeven voor de zwangerschap uit de Heilige Geest door haar een scheidbrief te geven. Maar dan in stilte: dit zal betekenen dat Jozef een *onderhandse* scheidbrief wil schrijven, waarbij geen getuigen opgeroepen worden (...). Een heel ongebruikelijke stap, waarbij hij in het nadeel is en waarbij Maria vrijblijft voor haar heilige taak⁸. In een droom verschijnt een engel aan Jozef, die in opdracht van God Jozefs voorstellen corrigeert. Jozef moet niet wijken en Maria loslaten, maar wordt tot actie geroepen. Zijn schroom voor het heilige mag hem er niet van weerhouden Maria als zijn vrouw tot zich te nemen en straks als vader voor het Kind dat zij onder het hart draagt, op te treden.

Om Jozef, de rechtvaardige, tot deze actie te brengen, verkondigt de engel hem dan opnieuw het grote geheimenis: "want wat in haar verwekt is, is uit de Heilige Geest".

In dit zinnetje valt allereerst het woord 'verwekken' (*gennaoo*) op, een woord dat wij ook voortdurend vinden in het geslachtsre-

gister waarmee Matteüs zijn evangelie begint. Maar nú staat er niet dat de Heilige Geest verwekte, maar: wat in haar verwekt is, is uit de Heilige Geest. Deze formulering snijdt de gedachte af dat de Geest van God de rol van een menselijke vader overnam. Hij staat niet in de lijn van de 'verwekkers' die Matteüs eerder noemt!

Naast het woord 'verwekken' treft vervolgens dat het 'uit de Heilige Geest' hier op een ongebruikelijke manier wordt gezegd en zo een bepaalde nadruk krijgt. Letterlijk zegt de engel: "wat in haar verwekt is, is uit de Geest, de Heilige". Daardoor verzekert hij Jozef krachtig dat Maria's zwangerschap niets te maken heeft met onreinheid, maar alles met de heilige God. Jozef moet doen wat God van hem vraagt, want in het Kind dat Maria verwacht, staat hij voor het wonder van de Geest, die Heilig is! Matteüs voegt eraan toe -en dat is typerend voor deze evangelist - hoe in dit alles het profetisch woord vervuld wordt. Wanneer hij schrijft: "Dit alles is geschied, opdat vervuld zou worden hetgeen de Here door de profeet gesproken heeft...", slaat 'dit alles' op alles wat de engel genoemd heeft, dus niet alleen op de wondere zwangerschap van Maria⁹. Matteüs ziet in *alles* wat de engel gezegd heeft, de profetie van Jesaja 7:14 tot vervulling komen: "Zie, de maagd zal zwanger worden en een zoon baren, en men zal Hem de naam Immanuël geven, hetgeen betekent: God met ons".

Er is rond deze profetie nog altijd veel te doen. Gaat het om een direkt-messiaanse voorzegging of is er sprake van een eerste vervulling in de tijd van koning Achaz? Kondigt Jesaja reeds een maagdelijke geboorte aan of heeft hij het over een niet

nader genoemde jonge vrouw, die zwanger zal worden en een jongetje ter wereld zal brengen? Ik kan in dit bestek niet op alle argumentaties ingaan. Ik kies voor de opvatting dat Jesaja spreekt over een jonge vrouw, die in de tijd van Achaz een zoon zal krijgen en de jongen in geloofig vertrouwen de naam Immanuël (God met ons) zal geven¹⁰. Matteüs verwijst dan naar de profetie van Jesaja niet omdat daar reeds sprake is van een kind dat de naam Immanuël draagt. Alles wat de engel zegt baant de weg naar de geboorte van een Kind dat op onvergetelijke wijze Immanuël genoemd mag worden. Dit Kind is waarlijk Immanuël, God met ons, want het is zelf *God*, God in ons midden, ontvangen van de Heilige Geest!

Te smalle basis?

Wat de kerk in het Apostolicum belijdt over Jezus' ontvangenis van de Heilige Geest en zijn geboorte uit de maagd Maria vinden wij duidelijk betuigd in wat Lukas en Matteüs verhalen. Maar als een voornaam bezwaar tegen deze belijdenis is vooral sinds de negentiende eeuw ingebracht dat zij op een smalle basis rust. Alleen Lukas en Matteüs spreken erover. Nergens elders in het Nieuwe Testament vinden wij er een verwijzing naar. Wanneer dit tot de apostolische verkondiging heeft behoord, waarom rept de apostel Paulus er dan met geen woord van?

Y. Feenstra heeft er steeds op gewezen dat wij in dit bezwaar de Schriftkritiek aan het woord horen¹¹. Er vindt hier een sterk kwantitatieve benadering van de Schrift plaats. Beslissend wordt: wie zegt het en hoe vaak wordt het gezegd? Maar wanneer wij in het goddelijk gezag van de Schrift geloven, dan is zo'n benadering uitgesloten. De Schrift

heeft in al haar delen gezag en het komt ons niet toe daar enig deel van uit te sluiten. Het *sola scriptura* (alleen de Schrift) van de Reformatie impliceert het *tota scriptura* (geheel de Schrift). Wij ontmoeten ook in Matteüs 1:18-23 en Lukas 1:26-35 het getuigenis van de Heilige Geest.

Voor Lukas is in dit verband nog te wijzen op de introductie van zijn relaas (vgl. Luk. 1:1-4). Lukas wil Teofilus zekerheid geven en overtuigen van betrouwbaarheid van wat hij gehoord heeft. Het goed recht van Lukas' boek ligt daarin "dat hij bekende, overgeleverde en al meer dan eens samengevatte feiten nu langs de weg van historisch research-werk extensief ('alles') en intensief ('vanaf het begin') op verantwoorde wijze ('nauwkeurig') heeft geverifieerd ('nagegaan')¹². Als goed historicus gaat Lukas daarbij terug naar het begin: hij start niet met het optreden van Johannes de Doper, maar gaat 'alles' 'van meet aan' (*anoothen*: vanaf het begin) na. Over dit 'begin' nu horen wij in hoofdstuk 1. Daartoe behoort ook de boodschap van Gabriël aan Maria. Er is geen enkele aanleiding om wat Lukas verhaalt in hoofdstuk 1: 26-35 minder historisch betrouwbaar te achten dan de rest van zijn relaas. Wie hier vraagtekens zet, tast de integriteit van héél het Evangelie naar Lukas aan!

Maar waarom spreken de andere evangelisten niet over dit 'begin'? J. van Bruggen heeft zich met deze vraag indringend bezig gehouden¹³. Hij wijst erop dat de periode van Jezus' geboorte en jeugd *openbaringshistorisch* een eigen plaats inneemt. Daaruit is het te verklaren dat de evangelisten volstaan met beperkte informatie en dat zij zich concentreren op het tijdvak waarin Jezus zichzelf als de Zoon van de Vader in woord en werk bekend-

maakt. De gebeurtenissen van het 'begin' vormden niet de inhoud van Jezus' prediking tot het volk. Dat was *de nabijheid van het koninkrijk der hemelen*. Die gebeurtenissen van het 'begin' nemen dus een andere plaats in.

Van Bruggen schrijft: "Deze andere plaats is te vergelijken met die van de funderingen onder een gebouw: even hecht als de muren, maar niet onmiddellijk zichtbaar. Wanneer Jezus in zijn optreden en prediking geen aandacht opeist voor de bijzondere feiten rond zijn geboorte, hangt dit nauw samen met zijn nederig optreden. Hij zocht niet zijn eigen eer. Hij maakt de Vader bekend¹⁴. "Christus komt niet in Israël om zijn eigen biografie voor te lezen, maar om de belofte van Johannes waar te maken: vergeving van de zonden en doop met de Heilige Geest. Zo heeft de geboortegeschiedenis geen plaats in het onderwijs van de Heiland en evangeliën die hun uitgangspunt nemen in dat onderwijs kunnen dan ook het hele verhaal vanaf Johannes tot en met Pasen vertellen zonder de geboorte afzonderlijk te vermelden. Dit geldt voor Marcus. En op een wat andere manier ook voor Johannes¹⁵.

Matteüs geeft voor christenen uit de Joden het verhaal van Jezus' wording (1:1), daarom gaat hij terug naar het begin (1:18). Lukas schrijft voor Theofilus en ook hij richt zich op het weergeven 'vanaf het begin' (1:3). Z6 is het te verklaren dat Matteüs en Lukas vanwege de opzet van hun boeken de bijzondere feiten rond Jezus geboorte wel vermelden! In een volgend artikel willen wij zien, hoe de Heilige Geest hij de geboorte van onze verlosser als de Geest van de Zoon van God werkzaam is.

¹ Zo S. Greijdanus, *Het heilig evangelie naar de beschrijving van Lucas*. I. Amsterdam 1940, p.53.

² Ik sluit me aan bij S. Greijdanus: de engel "gebruikt twee uitdrukkingen, die dezelfde betekenis hebben, maar de zaak van onderscheiden kant in het licht stellen. Men noemt dit synoniem parallelisme..." (*Het evangelie naar Lucas*, I, Korte Verklaring, Kampen 1941, p.36).

³ J. van Bruggen, *Lucas. Het evangelie als voorgeschiedenis*, Kampen (1993), vat het 'overschaduwen' op als een beschermende werkzaamheid en schrijft "Deze algemene belofte van beschermende goddelijke aanwezigheid heeft niet alleen het moment van de ontvangenis, maar ook de periode daarna: Maria staat voortaan onder hoge curatele (p. 47). De vraag is echter of dit beschermende wel zo'n accent heeft in het woord 'overschaduwen'. vgl. het gebruik van *episkiazein* in Luk. 9:34 en Hand. 5:15, vgl. ook *episkiazein* in Ex. 40:35 in de Septuaginta. M.i. gaat het in Luk. 1:35 om méér dan een beschermende kracht van de Heilige Geest: zie het 'daarom' (*dia*) dat volgt en dat aandacht vraagt voor het gevolg van deze overschaduwing.

⁴ J. van Bruggen merkt over *gennaon* op: "Het werkwoord duidt, wanneer het voor de vrouw wordt gebruikt, steeds ...op de baring of geboorte (alleen in Mt. 1, 20 is de betekenis versmald tot de 'ongeboren vrucht' door toevoeging van de woorden 'in haar' (*a w.*, p.47)).

⁵ S. Greijdanus, *Het evangelie naar Lucas*, p.36.

⁶ J. van Bruggen, *a.w.*, p.48.

⁷ Vgl. J. van Bruggen, *Matteüs. Het evangelie voor Israël*, Kampen (1990), p. 35

⁸ J. van Bruggen, *Matteüs*, p.36.

⁹ Vgl. J.W. Smitt, *Opdat vervuld zou worden, t*, Groningen 1975, p. 32: "Want door de vervullingsformule 'dit alles is geschied, opdat vervuld zou worden' wordt de inhoud van 'dit alles' in zijn geheel en onderdelen in vervullingsver-

band gebracht met de geciteerde profetie. Uit dat summarium mag dan ook geen enkel onderdeel wordcij verwaarloosd als niet in aanmerking komend voor de vervulling van de geciteerde profetie".

¹⁰ De argumentatie is te vinden bij M.C. Mulder, *Het teken van Immanuël: profetie en vervulling (Jes. 7)*, in: *Verkenningen in Jesaja*, red. A.G. Knevel en M.J. Paul. Kampen (1991), p. 50 e.v. Mulder wijst erop dat wanneer het zou gaan om een maagd, die een kind zal krijgen, Jesaja zeker een ander woord dan 'alma' zou gebruikt hebben, namelijk *betula*, dat in het Hebreeuws luidt de maagdelijkheid van een jonge vrouw benadrukt (vgl. p. 54). Tegen een direct-messiaanse opvatting van de profetie pleit ook wat Jesaja over het kind van deze jonge vrouw zegt in Jes. 7:15, Jh. M.i. gaat J. van Bruggen aan deze verzen te vlug voorbij, wanneer hij stelt: "Wat openstond in Jesaja 7, 14 krijgt zijn vulling nu doordat Maria werkelijk als maagd... cccij zóón zal baren..." (*Matteüs*, p. 44).

¹¹ Vgl. Y. Feenstra, *Geboren uit de maagd*, p. 11.

¹² J. van Bruggen, *Lucas*, p. 28.

¹³ Vgl. J. van Bruggen, *Christus op narde*, Kampen (1987), p. 79 e.v.

¹⁴ J. van Bruggen, *Christus op narde*, p. 79

¹⁵ J. van Bruggen, *Christus op aarde*, p. 80.

Dr. A.N. Hendriks is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum

JEZUS IN DE GOUDEN EEUW, ROTTERDAM

W.L. Meijer

kunst

De laatste tijd staat de Nederlandse Gouden Eeuw opvallend in de belangstelling. Eerder dit jaar was in Amsterdam De Glorie van de Gouden Eeuw te zien, Deze expositie bood een prachtig overzicht van topstukken, maar had niet de bedoeling nieuwe gezichtspunten naar voren te brengen. Het beeld dat ontstond was in grote lijnen bekend. Daarom gaven we er in dit blad geen aandacht aan. De expositie Jezus in de Gouden Eeuw draagt een ander karakter; Van het zeventiende-eeuwse repertoire laat Rotterdam een kant zien, die tot nu toe onderbelicht bleef, Het lijkt erop dat het kunsthistorisch onderzoek lange tijd het religieuze element uit de beeldvorming weglief. Illustratief is in dit verband het gegeven dat alle belangrijke Rembrandts met een uitgesproken religieus thema in het buitenland terecht zijn gekomen. Mee door dit soort selectie kwam het Hollandse realisme tot nu toe vaak moderner over dan het in werkelijkheid was. De eenzijdigheid van deze beeldvorming werd in 1981 gecorrigeerd door de expositie God en de goden. De Rotterdamse keuze van onderwerpen sluit bij dit type correctie aan. Alleen zijn deze keer de mythologische onderwerpen weggelaten en richten de samenstellers van de tentoonstelling onze aandacht op de christelijke thema's uit die periode. Uit musea, maar ook uit kerkelijke verzamelingen en particulier collecties, is een groot aantal minder bekende en zelfs geheel onbekende werken bijeengebracht, Het zijn er zoveel, dat maar liefst zeventig momenten uit het leven van Jezus tot spreken komen. Doordat verschillende kunstenaars hetzelfde gebeurtenis vaak heel verschillend hebben verbeeld, krijgen we ruim honderd taferelen te zien. Een groot aantal hiervan nodigt uit tot vergelijking, zoals de Storm op het meer (afb.2).

Kennismaking met het evangelie

Het totien van zo'n tijdelijke collectie vraagt om ordening. Gewoonlijk is dit een kunsthistorische. In verband met het Jubeljaar is gekozen voor een chronologische opzet. Deze gaat gelukkig verder dan een Leven-van-Jezus-benadering. Men laat de geschiedenis beginnen met de *Annunciatie* (de aankondiging van de maagdelijke geboorte) en volgt de ontwikkelingen tot eindelijk met de *Uitstorting van de Heilige Geest*.

De catalogus toont vrijwel alle werken in kleur, met een tekst die goed bij de les blijft. Beknopt maar helder wordt bij elke voorstelling verteld om welke gebeurtenis het gaat en welke accenten de kunstenaar legt. Bijbelse kernteksten worden in een royale letter, soms pagina groot, weergegeven in de Statenvertaling. De kleurige lay out zorgt ervoor dat het geheel niet afstandelijk wordt. Zo krijgt het grootste deel van de catalogus een verhalend karakter (pp. 45-159). De stijl is verrassend populair, zodat niet alleen mensen met een kerkelijke achtergrond geboeid zullen raken. De laagdrempelige opzet zal ook niet-kerkelijke Nederlanders of mensen uit culturen met een niet-christelijke achtergrond weten te bereiken. Meer dan honderd pagina's lang wordt de lezer-kijker binnen gevoerd in de wereld van de bijbel en de christelijke beeldtraditie. Een prachtige aanleiding om met wie dan ook in gesprek te raken.

Afb. 1: Gijsbert Jansz Sibilla. *De Cijnspenning*, Weesp 1640. 'Christus wijst met zijn ene hand op de Romeinse munt en met de andere naar de hemel, waar God is.' Aldus de toelichting in de catalogus. Dit doet denken aan Mt. 22:21. Hier is aan toe te voegen dat we uiterst reclits, met kalend hoofd en baard, Petrus zien. Dat hij het is wordt bevestigd door de (wee sleutels die hij vasthoudt, zichtbaar achter Christus' rug. Het thema van de cijnspenning komt in de kunstgeschiedenis ook voor met betrekking tot de tempelbelasting (Mt. 17-slot). Deze geschiedenis duikt al op in de kunst van de vroege renaissance, bij Maraccio, eveneens met de nadruk op Petrus. Functioneerde dat, vrij vertaald, als een oproep om de vaste vrijwillige bijdrage niet te vei-
waarlozen?

Van beeldenstorm tot beeldenvloed

Het eerste deel van de **catalogus** corrigeert nog een andere eenzijdigheid in onze **voorstelling** van het verleden. Met de opkomst van de reformatie trad de kerk **als** opdrachtgeefster en beschermster van de Schone Kunsten terug. Bovendien werden in de zestiende eeuw veel kuiswerken door de beeldenstorm vernield. De conclusie moet **wel** zijn dat de reformatie de kunst geen goed **heeft** gedaan. Dit **is** echter maat. één kant van het verhaal. De andere kant is, dat nieuwe genres tul bloei kwamen en de vrije markt voor kunst aanmerkelijk in omvang toenam. De burger haalde grote aantallen kunstwerken in huis, waaronder ook werken met religieuze onderwerpen. Deze gang van zaken staat in Rotterdam centraal. De catalogus begint met

twee afbeeldingen: een gravure van de beeldenstorm en een sober kerkinterieur van Saenredam. Even lijkt de combinatie van deze onderwerpen het gangbare misverstand van een protestantse kaalslag te bevestigen. Maar dan volgt de selectie van ruim honderd schildrijen die gekozen werden uit de vloed aan beelden waarmee de huizen van particulieren overspoeld blijken **te** zijn geweest. Overigens, ook in openbare gebouwen kon men vaak religieuze taferelen aan de wand vinden. In het dagelijks leven van onze voorouders waren kennelijk naast de figuren uit de genretafereeltjes evengoed de personen uit de bijbel present. Een aantal schilderijen wekt de indruk dat nauwelijks een scheidslijn bestond tussen de bijbelse geschiedenis en liet eigen leven. Een prachtig voorbeeld hiervan levert het schilderij *De weg naar Emmaüs* van Salomon

Ruysdael. Slechts door enkele onopvallende trekken, zoals de dode boom, onderscheidt het zich van landschappen met alle-daagse wandelaars.

Overigens markeerde de beeldenstorm **niet** voor iedereen een breuk. Er hangen in Rotterdam ook panelen die geschilderd zijn voor een van de vele rooms-katholieke schuilkerken. Daar valt wel de soms grote afstand tussen het 'profane' leven en de 'gewijde' geschiedenis op. Graag had men uit dit genre nog meer getoond, maar veel werken worden **niet** uitgeleend om de eenvoudige reden dat ze nog steeds als altaarstuk in gebruik zijn.

De samenstellers van de tentoonstelling hebben zich niet tot de noordelijke Nederlanden beperkt. De tekst staat dan ook stil bij de verhouding tussen de Hollandse en de Vlaamse traditie. Ditmaal wordt de nadruk niet gelegd op de verschillen, maar op de gezamenlijke wortel en de langdurige artistieke uitwisseling. Het accent komt te liggen op het onderscheid tussen beide volken. Minder nadruk krijgt het onderscheid tussen katholiek en protestant.

Uit inventarissen tracht men op te maken of bij de verschillende gezindten ook **verschil** in voorkeur bestond voor bepaalde onderwerpen, of voor bepaalde accenten, of voor een bepaalde stijl. Bij sommige thema's, zo is de indruk van de onderzoekers, speelt de geloofsovertuiging geen rol, bij andere wel. Maar veel is nog onzeker. Allerlei betekenisaspecten van de schilderijen blijven onbesproken en er vindt bij de vlotte toelichting op de reproducties vrijwel geen verwijzing naar bronnen plaats. De afbeeldingen hebben geen **nummering** meegekregen en er is geen register. Daardoor is de toegankelijkheid gering en blijven nog al wat heeldende motieven onopgehelderd. Dit is wellicht niet alleen

de keerzijde van het streven zoveel mogelijk mensen te bereiken. het kan nok samenhangen met het feit dat het kunsthistorisch onderzoek **nog** in volle gang is.

Moralistische functie?

Gevraagd naar de functie van dit soort kunst, is het duidelijk dat onze voorouders ei-behoefte aan hadden midden in hun dagelijkse bedrijf herinnerd te worden aan de zaken van het geloof. Bij een paneel als *De penning van de arme weduwe* werd men er bij bepaald, zoals de catalogus fraai formuleert, dat het er niet om gaat 'hoe veel je geeft, maar van hoe veel je geeft'. Zo hebben veel schilderijen een boodschap. Het doek *De cijnspenning* (zie afb. 1) kan als doel gehad hebben, de burger aan te sporen zijn belasting te betalen. Dit soort moraal kan natuurlijk ontaarden. Maar waar ligt de grens tussen een gezonde moraal en moralisme? Dal Christus geen wonderen deed als Hij op ongeloof stuitte, heet in de toelichting 'moralistisch' (p. 83). Werd dit destijds ook zo ervaren? Soms brengt de kunstenaar duidelijk tot uitdrukking dat het om meer dan moraal gaat. Ook hierbij slaat de catalogus stil. Op het schilderij *Christus en de Centurion* laat Jan Lievens het wonder volledig weg, waarmee gezegd wordt, dat het geloof belangrijker is dan de genezing, aldus de tekst (p. 99).

Er is dunkt me nog een andere betekenislaag aan te wijzen. Alleen het feit dat Christus als gewoon mens van vlees en bloed wordt voorgesteld, laat al heel wat meer van het evangelie zien dan een leefregel. Het historische optreden van Jezus is voor alle kunstenaars een realiteit. Daarnaast **komt** in verschillende composities uit, dat deze profeet en wonderdoener niet alleen echt

mens **is**, maar ook echt God. Een gebruikelijk thema om dit geloofsstuk te belichten is de doop in de Jordaan, waarbij de heilige Geest in de gedaante van een duif op Jezus neerdaalt. Ook andere onderwerpen dienen om de goddelijke herkomst van de Verlosser te accentueren, zelfs als de historic of de legende es geen aanleiding **toe** geven. Soms gebeurt dit subtiel, soms bijna propagandistisch.

Deze tentoonstelling kan de vraag oproepen hoe het staat met onze behoefte aan symbolen. Zou het mogelijk zijn ook vandaag vormen van kunst te ontwikkelen die ois op aansprekende wijze bepalen bij de inhoud van ons geloof? Voor dit soort problematiek heeft professor Van Bruggen aandacht gevraagd in een prachtige voordracht op het Paascongres-1999¹. Al heeft zijn inhoudrijke verhaal meer facetten dan het aspect

van de kunst, het lijkt me heel geschikt om het gesprek hierover in een breed kader een impuls te geven.

De tentoonstelling *Jezus in de Gouden Eeuw* duurt t/m 7 januari 2001. Plaats: de Kunsthal, Muscumpai-k Rotterdam. Gelijksnamige catalogus f 49,50 (paperback), 169,50 (gebonden). Rond het thema *Jezus* zijn er gelijktijdig nog meer activiteiten en uitgaven. Infolijn 010-44400301.

¹ Deze lezing, met de titel *Symbolen worden tot cymbalen*. Hoop op betekenis, is afgedrukt in *De Reformatie* (12 en 19 juni 1999)

WL. Meijer is parttime docent Kunst- en Cultuurgeschiedenis aan de Gereformeerde hogeschool te Zwolle en auteur van verschillende publicaties op dat gebied

Afb 2: Ludolt Backhuysen, *Christus slaapt tijdens de storm op het meer van Galilea*, Minneapolis Institute of Arts, Minneapolis. Op de tentoonstelling komt dit thema drie maal voor.

LIED 115: DIE OP DE TROON ZAT ZEIDE

J. Smelik

lied van de week

Omstreeks 1953 kreeg Willem Barnard van de Stichting Van Woensel Kooy (die enkele jaren geleden overigens is opgeheven) opdracht om een vijftal liederen te maken bij Openbaring 19, 20 en 21. Deze apocalyptische liederen werden opgenomen in de twaalfde druk van de bekende bundel *Oude en Nieuwe Zangen* van S.M. van Woensel Kooy, die in 1954 verscheen. Vier liederen publiceerde Barnard tien jaar later in zijn bundel *De tale Kanaäns* (1963).

Weer tien jaar later werden drie liederen opgenomen in het *Liedboek voor de Kerken*: "Een stem die niemand stuit" (gez. 111), "Ik zag een nieuwe hemel zich verheffen" (gez. 114) en "Die op de troon zat zeide" (gez. 115).

Vorig jaar november was gezang 114 het 'lied van de week'. Een bespreking daarvan stond in *De Reformatie* van 6 november 1999. Het lied "Die op de troon zat zeide" staat op het rooster voor zondag 15 oktober aanstaande. In feite hebben we te maken met een vervolg op gezang 114. Aan dat lied liggen de verzen 1 tot en met 4 uit Openbaring 21 ten grondslag, terwijl gezang 115 een bewerking is van het vervolg: Openbaring 21:5 tot en niet 8.

Openbaring 21:5-8

In het eerste couplet van gezang 115 zijn de woorden uit Openbaring 21:5a verwerkt: "En Hij, die op de troon gezeten is, zeide: Zie, Ik maak alle dingen nieuw." De tweede strofe bevat een bewerking van het tweede gedeelte van Openbaring 21:5: "En Hij zeide:

Schrijf, want deze woorden zijn getrouw en waarachtig." In dit couplet wordt tevens gerefereerd aan het zesde vers uit Openbaring 21: En Hij *sprak tot mij*: Zij zijn *geschied*. Ik ben de *alfa en de omega, het begin en het einde* (vgl ook Openb. 22:13). De coupletten drie en vier zijn een rijmning van de hijbelwoorden: *Ik zal de dorstige geven uit de bron van het water des levens om niet. Wie overwint, zal deze dingen beërven, en Ik zal hem een God zijn en hij zal Mij een zoon zijn* (Openb. 21:6b, 3).

In de vierde strofe vinden we tevens summier het achtste vers

uit Openbaring 21 verwerkt: "Maar wie Hem niet wil vrezen een poel van leugen vindt". Het is geen uitghroide of letterlijke weergave van Openbaring 21:8, maar de boodschap is er niet minder helder om: wie Christus ontrouw is en Hem verloochent, is een zware leugenaar, een aanhanger van de vader der leugen (Joh. 8:44) en zal met de vernietigende gevolgen geconfronteerd worden. Vandaar ook de ernstige oproep tot bekering: "Daarom wilt u bekeren, dat gij niet zult vergaan".

Dat Barnard hier de uitdrukking "poel van leugen" gebruikt is

115 Die op de troon zat zeide

naar Openbaring 21:5-8

wijze: Herzlich tut mich erfreuen

Rhau's Bicinia gallica,
latina, germanica 1545

x Die op de troon zat zei - de:

nieuw maak Ik al - le ding,

he - mel en aar - de bei - de,

wat nu ten ein - de ging.

Al wat er moest ver - val - len,

stierf in der tij - den kring.

Ik maak de din - gen al - le

blin - kend van ze - ge - ning.

functioneel omdat in het lied daardoor een scherpe tegenstelling ontstaat met de "kinderen van de waarheid" (vgl. o.a. 1 Joh. 3:19, 2 Joh. 1:4, 3 Joh. 1:3) uit de tweede regel van couplet 4.

Melodie

In *Oude en Nieuwe Zangen* (1954, nr 92), waarin het lied voor het eerst verscheen, werd de tekst vergezeld van een sterk modulerende melodie van Adr.C. Schuurman. Vermoedelijk om de moeilijkheidsgraad hebben de samenstellers van *Liedboek* de melodie niet geselecteerd. Ook de melodie die Willem Vogel bij de liedtekst maakte, kon om onduidelijke reden niet de goedkeuring wegdragen.

De melodie waarvoor men koos, is al eerder aan de beurt geweest in deze rubriek, namelijk bij de bespreking van gezang 288 'Eens komt de grote zomer' (zie *De Reformatie*, 9 oktober 1999). Het is niet erg dat de melodie nog eens aan bod komt, want zij

behoort tot de mooiste die de zestiende eeuw heeft voortgebracht. Daar staat tegenover dat zij niet gemakkelijk is, en ook daarom kwan het geen kwaad dat de melodie opnieuw op het rooster staat. We moeten lijd nemen om de melodie eigen te maken. Om te zorgen dat de melodie zich goed in ons geheugen kan nestelen, zou zij eigenlijk in de komende periode geregeld gezongen moeten worden. Daarbij hebben we liet geluk dat de melodie niet alleen bij lied 115 maar ook bij lied 288 gebruikt wordt, zodat er in ieder geval tekstueel meer keuzemogelijkheden zijn.

De moeilijkheidsgraad is vooral hoog doordat elke melodieregels anders is, en er geen regels herhaald worden. Met uitzondering dan van regel 4 die melodisch gelijk is aan regel 8. Maar deze regels verschillen ritmisch wel van elkaar. Daardoor heeft u wellicht de neiging om de vierde noot van de laatste regel als kwartnoot (i.p.v. halve noot) te nemen. Daar moeten we dus even opletten. Ook in andere

regels biedt liet ritme bij het aanleren van de melodie wel enige vastigheid. Wet ritme van de regels 1.3.5 en 7 (uitgezonderd de eerste noot) zijn namelijk aan elkaar gelijk. Hetzelfde geldt voor de regels 2.6 en 8. Er zijn organisten die de gemeente een handje willen helpen door onbekende of moeilijke melodieën langzamer begeleiden dan ze eigenlijk gezongen zouden moeten worden. Ondanks de goede bedoelingen worden de melodieën daardoor alleen maar ingewikkelder! Neem dus bij het aanleren van dit lied direct het juiste tempo, dat een fractie lager ligt dan bij de psalmmelodieën. Een iets lager tempo is noodzakelijk om tussen de regels, waar geen rusten staan genoterd, even snel adem te kunnen halen.

Dr. J. Smelik is musicoloog/hymnoloog en woont in Zuidhorn

Kopiëren van dit artikel is toegestaan, maar een uitsluitend kopiëren van het lied is niet geoorloofd.

STICHTING AFBOW

De stichting **Afbouw** te Kampen stelt **zich ten doel** de beoefening van de **gereformeerde** theologie te **bevorderen door** met **name** te helpen **bij** de financiering van proefschriften ten dienste **van** promoties aan de Universiteit te **Kampen**.

Voor haar inkomsten **is** de stichting **geheel** aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen **worden graag** gegeven **door het bestuur**:

C. Trimp, tel. 038 - 331 48 69,

B. Kamphuis, tel. 038 - 332 62 48 en

J.G. de Kimpe, tel. 038 - **333 24 94**.

Giften, die **fiscaal aftrekbaar** zijn, worden **graag ingewacht** via bankrekeningno. 63.18.36.934, **ten name van Stichting Afbouw, p/a Hoefblad 4, 8265 GM Kampen**.

Kritisch in gesprek met de cultuur

Naast het verslag van het symposium over *Hervormd-gereformeerden in een driestromenland*, waaruit we vorige week een en ander doorgaven, stond in *De Waarheidsvriend* van 7 september ook een terugblik van dr. ir. J. van der Graaf. Daaruit het volgende:

Gesprek mogelijk?

Prul: di. G Dekker, emeritus hoogleraar in de godsdienstsociologie van de Vrije Universiteit, had weinig hoop omtrent het gesprek met de cultuur uit hervormd gereformeerde kring. Hij zei dit in de forumdiscussie aan het eind van het symposium, dat in de Sint kin in Gouda was belegd ter gelegenheid van het terugtreden van nndci-getekende als algemeen secretaris van de Gereformeerde Bond. Het zou de hervormde gereformeerden, concludeerde hij uit de lezing van dr. W. Verboom en de bijdrage van dr. J. Hoek in het forum, eigenlijk om de eigen groepering gaan. Men houdt in hervormd gereformeerde kring de adem in bij het aanschouwen van de ontwikkelingen in de moderne cultuur maar is niet echt in staat het gesprek met de moderne cultuur te voeren.

De vier benaderingen, na de sociologische analyse door prof. dr. G. Dekker, t.w. door dr. K. Blei, prof. dr. W.J. Ouweeneel, ds. A. Moerkerken en dr. W. Verboom, gaven een behoorlijk compleet beeld van het staan in de cultuur in de verschillende dwarslagen van de protestantse christenheid in dit land.

Cultuurvolgend?

Dr. Blei, vertegenwoordiger van de hervormde (oecumenische) stroming, bepleitte een open houding van de kerk naar de cultuur: wederzijds communicerend, met het risico dat christenen door het

pek van de cultuur worden besmet. Hij pleitte voor een cultuurkritische, cultuurvormende maar ook cultuurvolgende benadering. Juist in dat cultuurvolgende zit het hem dunkt me. Dat bleek in de (te) korte forumdiscussie, toen dr. J. Hoek de kwestie toespitste op de ontwikkelingen in onze samenleving rondom het huwelijk en de wetgeving daaromtrent. Dan blijkt het toch, zoals altijd, weer uit te lopen op de vragen van het Schriftgezag en de wijze waarop men de Schrift leest.

Geen traditie?

Prof. dr. W.J. Ouweeneel was van oordeel dat wie zich slechts achter tradities verschuilen wil - hetzij evangelisch, hetzij reformatorisch - het niet i-cdden zal in deze moderne cultuur. De jongste zoon keerde terug naar de Vader. De oudste zoon, die nooit van huis was gegaan, was eigenlijk ook nooit bij de Vader geweest. De bijbelse boodschap - zei Ouweeneel - mag niet verwateren maar: 'Misschien moeten we opnieuw, van de grond af aan, beginnen om deze vragen te doordenken'. Kan dat? Prof. dr. W. van 't Spijker schreef daarover een artikel in het Nederlands Dagblad, onder de titel *Theologie vanaf het nulpunt*. Hij schreef, dat men wat de theologie betreft voor de vraag staat 'of het ooit zal lukken om haar zo te ontledigen, dat zij als herboren haar weg in de hedendaagse cultuur weer kan vervolgen'. Want: 'We nemen in ons luisteren naar de Schriften een ballast mee die stamt uit een traditie, die sinds het paradijs eigenlijk ver beneden het nulpunt ligt'.

Isolement

Ds. A. Moerkerken zette helder de reformatorische zuil neer, mede aan de hand van de kenmerken, die dr. C.S.L. Janse in zijn proefschrift *Bewaar het pand* had beschreven. Het accent lag op distantie ten opzichte van de moderne cultuur, zijnde de wereld, die in

G.J. van Middelkoop

meeglezen

het boze ligt. Eigenlijk was hij, zei hij, ook niet zo'n voorstander van de zuil. Maar de nood der tijden dwingt ertoe. Men moet er - betoogde Moerkerken - ook rekening mee houden, dat ook deze zuil zal ineenvallen. Hij sprak in dit verband, behalve van *persistentie (volharding)*, die bij velen aanwezig is, ook van *erosie* en *verwarring*, die al te signaleren zijn. De vraag werd gesteld of dit niet tot onvruchtbaar isolement leidt. De vraag is ook of zulk een isolement is val te houden. (...)

Inademen

De vraag is bovendien of isolement ten opzichte van de cultuur echt mogelijk is. Dan moeten we wel definiëren wat cultuur is. Als met cultuur wordt bedoeld alles wat zich in onze tijd als amusement aandient, dan is isolement op z'n plaats, liever nog *ascese*. Dat wat dit betreft het medium televisie tot distantie noopt, gezien het weinig verheffende, dat zich op vele kanalen aandient, is buiten kijf. Besmetting met die negatieve kant van de cultuur heel in de Schrift wereldgelijkvormigheid.

Levensgevoel

Maar er is ook een andere kant aan cultuur. Dat is het eigentijdse *levensbesef of levensgevoel*. Dat is wat we om zo te zeggen dagelijks inademen. In onze tijd is dat levensbesef gekenmerkt door *mondigheid* (tegenover gezag van boven), *individualisme* (tegenover *gemeenschapszin*), *vrijheid* (tegenover gebondenheid). Daar aan onttrekt niemand zich. Dat valt ook niet te ontgaan in een subcultuur, die aan uiterlijke ken-

merken (her)kenbaar is. of die nu evangelisch heet of reformato-riich. *Die valt alleen te weerstaan vanuit een innerlijke weerbaar-heid, in een bevindelijk leven, dat dieper gaat dan wat uiterlijk zicht-baar is.* De vraag is of er zó ook werfkracht van een 'bijbel-getrouw' of 'bevindelijk-gerefor-meerd' volksdeel kan uitgaan. Daaruit is *als* het goed is alle triomfantelijkheid alsook elk optimistisch levensgevoel *weg*. Dan gaat het veel meer om *gods-vreze en godsvrucht*, die tot in het publieke leven uitstraling zal heb-ben. Daarin *zit als* vanzelfspre-kendheid ook isolement, maar *wel* in de zin zoals Groen van Prinsterer erover sprak: liet isole-ment van het *beginself*; niet het zelf gezochte isolement maar iso-lement in de branding van het volle leven.(...)

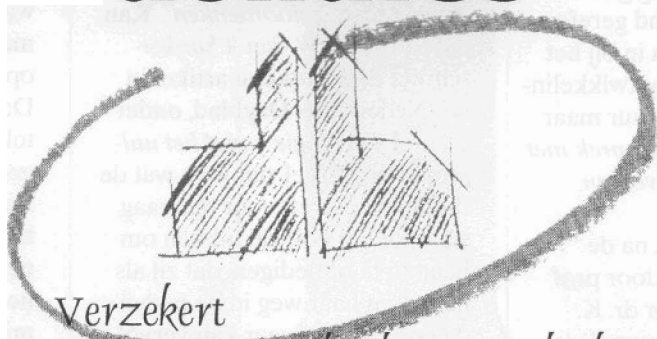
Hedonisme

In dit vei-band zou ik nog wel wil-len wijzen op een element, dat naar mijn oordeel tijdens het sym-podium onderbelicht bleef. Prof. Dekker zette in zijn sociologisch benadering de cultuur neer in een levensbesef, waarin vooral ken-merkend zijn het individualisme en de fragmentarisering (het leven valt in fragmenten, in brok-stukken uiteen).

Het ontbrekende element was dat van de *consumptie-* en *genotscul-tuur*. Onze samenleving wordt in die zin als hedonistisch aange-gevoeld. Daarin staat het ik centraal: ik geniet, dus leef ik, en omge-keerd. Hier ligt de wortel van de *materialistische levensinstelling* van vandaag. Ook daaraan ont-trekt niemand zicli, al maakt het verschil of men zich aan luxe en

weelde overgeeft of dat men ook vandaag (calvinistische) sober-heid najaagt. Wanneer distantie lot de cultuur, met haar wereldge-lijkvormige en hier en daar Gode-vijandige uitingen, wordt bepleit, kan daarbij niet gemist worden *kritische distantie tegenover de jacht naar geld en goed en het weelderige leven*, dat daarmee verbonden is. Het 'rijk en verrijkt' zijn kon wel eens de gevaarlijkste knaagkever zijn voor het gods-dienstige leven, ook in bevinde-lijk-gereformeerde kring. *Adver-tentiepagina's* gericht op auto's, meubels, kleding spreken hier hun eigen taal. Waarom worden de gevaren hiervan zo weinig met name genoemd?

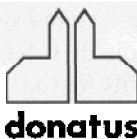
donatus

Verzekert
van Avondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1825 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD